

ВІДГУК

опонента, доктора юридичних наук, професора, дійсного члена (академіка) Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України Шепітька Валерія Юрійовича на дисертацію Голоботовського Василя Івановича на тему «Криміналістичні засади встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (Київ, 2021).

Актуальність теми дисертаційного дослідження. У сучасних реаліях розвиток криміналістики обумовлений науково-технічним прогресом суспільства. Тенденцією криміналістики є запровадження інновацій та інформаційних технологій у наукову та практичну діяльність. На теперішній час в слідчій (прокурорській, судовій, експертній) діяльності пропонується використання новітніх науково-технічних засобів та технологій, інноваційних матеріалів та обладнання. Використання інноваційних технологій і новітнього «технічного продукту» в криміналістичних цілях може бути розглянуте й крізь практичну складову у вигляді здійснення судово-експертної діяльності і залучення обізнаних осіб під час розслідування кримінальних правопорушень та їх судового розгляду. Судова експертиза є процесуальною формою використання спеціальних знань і реалізації науково-технічних досягнень в юридичному провадженні.

У даному аспекті дисертаційне дослідження В. І. Голоботовського «Криміналістичні засади встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї» є актуальним і своєчасним. При цьому, пропоноване дослідження набуває особливої актуальності у зв'язку із «розгортанням збройного конфлікту на сході України, появою в тіньовому обігу значної кількості зброї...», у тому числі, й вогнепальної (с. 13). Дана робота є також актуальною й через те, що «на сьогодні достатньо слабо розвинене методичне та інформаційне забезпечення» ситуаційних

експертних досліджень» (с. 13), існує необхідність у пропонуванні експертної методики, визначенні алгоритму дій судового експерта.

Мета даного дисертаційного дослідження полягає у «формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення проведення балістичних експертиз і досліджень із встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї» (с. 15).

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р), Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років (п. 10.1, 10.2; наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (п. 27; наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 роки (п. 2.4.1, 2.4.11; рішення Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р. (протокол № 28/1). Тему дисертації В. І. Голоботовського затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2016 року (протокол № 21) й уточнено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 серпня 2020 року (с. 15).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Під час підготовки дисертаційного дослідження було використано певний комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, автором застосовано методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування та ін.), а також історико-правовий, формально-логічний, порівняльно-правовий, догматичний, системно-структурний, статистичний, соціологічний та інші методи (с. 16, 17).

Результати дисертаційного дослідження ґрунтуються на належній емпіричній базі: вивченні 120 експертних висновків із встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї; анкетуванні 160 експертів Експертної служби МВС України; проведенні експериментальних відстрілів різних зразків нарізної вогнепальної зброї (с. 17).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна одержаних результатів цього дослідження полягає в тому, що подана дисертація є «першим монографічним дослідженням, у якому комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї при розслідуванні кримінальних правопорушень» (с. 17).

Здійснений аналіз запропонованої дисертаційної роботи надає змогу зробити висновок про наявність у дисертації важливих положень, висновків та рекомендацій. На нашу думку, до найбільш вагомих положень, що мають наукову новизну, можуть бути віднесені:

- пропозиції щодо доповнення існуючого нормативно закріпленого переліку завдань досліджень слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу двома окремими завданнями (підзавданнями) – встановлення можливості ведення прицільної стрільби (пострілу) та встановлення траєкторії рикошету снаряду;

- пропонування до впровадження в практичну діяльність автоматизованої інформаційно-пошукової системи, в якій міститься база даних із слідами відкладання продуктів пострілу з різних зразків нарізної зброї та різної дистанції, яку можна використовувати як порівняльні зразки для встановлення дистанції пострілу в межах попередніх досліджень на місці події та при проведенні судових експертиз;

- розроблення способу моделювання траєкторії снаряду, стріляного з ручної стрілецької зброї, який дозволяє проводити експериментальну стрільбу за умов відсутності оригіналу об'єкта зі слідами пострілу з місця

події або незначних розмірів такого об'єкта, що не дозволяє проводити експериментальну стрільбу;

- пропозиції щодо розроблення та нормативного закріплення типових інструкцій (технологічні карти, методики тощо) вирішення конкретних експертних завдань із встановлення обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї під час слідчих (розшукових) дій до яких відноситься у тому числі й огляд місця події;

- обґрунтування необхідності створення методики встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї;

- формулювання понять ситуаційних обставин пострілу та досліджень із встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї при розслідуванні кримінальних правопорушень;

- розроблення рекомендацій щодо запровадження у вітчизняну експертну практику методу 3D моделювання місця пострілу з нарізної вогнепальної зброї, за допомогою якого можливо панорамно змоделювати місце події, а при наявності відео-фото фіксації пострілу співставити дані місця і події, положення стріляючого, послідовність пострілів, інтенсивність та інші ситуаційні дані, та в результаті за наявними вихідними даними створити графічне слайд-шоу або 3D-відео процесу пострілу тощо (с. 17-20).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Найбільш важливі положення та висновки проведеного дисертаційного дослідження відображено в 11 наукових публікаціях, п'ять з яких – статті у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному науковому виданні, а також п'ятьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях та круглому столі (с. 9, 10, 21, 22, 316. 317).

Теоретичні положення та висновки запропонованої дисертаційної роботи викладено у логічній послідовності. Архітектоніка дисертації обумовлена необхідністю викладу матеріалу щодо формування

криміналістичних засад встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї.

За своєю структурою дисертаційне дослідження складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (255 найменувань на 27 сторінках) та 11 додатків (58 сторінках). Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам. При цьому, загальний обсяг дисертації становить – 317 сторінок, з яких основного тексту 220 сторінок (с. 22).

У **першому розділі** дисертації «Наукові основи встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї у судовій балістиці», який складається з трьох підрозділів, визначено генезу, сутність та значення встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї, а також його місце в системі завдань судової балістики (с. 23-78). Заслужовує на увагу здійснений автором історичний екскурс щодо даного виду експертних досліджень. Автором запропоновано виокремлювати п'ять етапів періодизації у розвитку генези визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї (с. 42-44, 78).

Науковий інтерес являє звернення дисертанта до проблеми вирішення ситуаційних експертних завдань та проведення ситуаційних експертиз (с. 45, 46, 48, 62, 63 та ін.). Проведено також аналіз поняття «ситуаційні обставини пострілу» (с. 46, 47) та «експертна ситуація» (с. 47). Дисертантом сформульовано авторське визначення поняття «встановлення ситуаційних обставин пострілу» як дослідження ситуації за слідами та об'єктами із встановленням механізму події або його елементів (с. 49). На думку автора, завдання з встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї є самостійним та відноситься до ситуаційних завдань (с. 77).

Другий розділ дисертації «Теоретичні та методичні засади визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї» містить чотири підрозділи, в яких сформульовано поняття та визначено

різновиди ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї, розглянуто чинники, що впливають на їх встановлення, приділено увагу слідам при пострілах з нарізної вогнепальної зброї, а також проаналізовано методи та засоби встановлення таких обставин (с. 81-153).

У даній частині роботи автор визначає ситуаційні обставини пострілу як обстановку здійснення пострілу, що виникла в результаті дії сукупності умов поведінкового і технічного характеру, які склалися в певний момент події, яка призвела до пострілу (с. 84). Заслуговує на підтримку підхід дисертанта щодо розгляду проблеми встановлення траєкторії та слідів рикошету (с. 91-93), а також звернення до експериментальних дій та необхідності проведення експертного експерименту (с. 93). Окрім того, у дисертації виокремлено й чинники, що впливають на встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї (с. 101). Певний науковий інтерес має визначення видів та надання характеристики слідів при пострілах з нарізної вогнепальної зброї (основні сліди пострілу, вхідні і вихідні отвори на одязі, температурна дія порохових газів, кіптява пострілу, частки порохових зерен, сліди зброярського мастила, сліди фрагментів металу куль, гільз та ствола, постріл у притул (штанцмарка) (с. 113-128).

Певна увага у дисертації приділена методам та технічним засобам встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї (с. 129-153). Автор називає такі інструментальні методи при проведенні експертиз зброї зі встановлення ситуаційних обставин пострілу: мікроскопічний, хімічні методи, термічна реакція, дифузно-контактний метод, спектральний аналіз, математичні методи, спеціальні методи та ін. (с. 134-136). Перспективним, на наше переконання, є використання 3D технологій (с. 144, 151, 156 та ін.).

У **третьому розділі** «Основи методики встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї», який складається з трьох підрозділів, висвітлено проблеми встановлення ситуаційних обставин

пострілу з нарізної вогнепальної зброї під час огляду місця події та проведення експертизи (у тому числі, комплексної) (с. 157-224).

У роботі достатньо уваги приділено визначенню специфіки проведення огляду місця події для встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї. Окремо досліджується метод візування лінії польоту кулі, визначення дистанції і напрямку дальнього пострілу (с. 166, 167), встановлення місця здійснення пострілу (с. 167-169), визначення відстані пострілу за вогнепальними пошкодженнями (с. 171, 172).

У даній частині дисертації розглянуто можливості встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї за допомогою судово-експертних досліджень (с. 178-224). Автор пропонує виділяти основні ознаки, які властиві судовій експертизі зброї із вирішення ситуаційних обставин пострілу (с. 184). За результатами дослідження здійснено аналіз експертних методик, які стосуються визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї (с. 185, 186). У роботі наведено перелік дев'яти таких експертних методик та запропоновано їх критичний аналіз. Автором сформульовано позицію про необхідність розроблення окремої методики зі встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї, яка буде відповідати вимогам сучасності (с. 194).

У цілому рецензоване дисертаційне дослідження В. І. Голоботовського виконано на належному теоретико-методологічному рівні, відрізняється певним ступенем обґрунтованості висновків, пропозицій та рекомендацій. Висновки, які сформульовано у дисертаційній праці, проілюстровані прикладами зі слідчої та судово-експертної практики.

Теоретичні положення, рекомендації та пропозиції, що містяться у дисертаційному дослідженні, мають важливе практичне значення. Важливим є й те, що результати дослідження були впроваджені у судово-експертну діяльність та освітній процес. Зокрема, це підтверджується відповідними актами впровадження (с. 20, 21, 286-309). Окремо необхідно відзначити наявність ґрунтовних додатків до дисертації, що свідчить про значний обсяг

експериментальних досліджень автора, наявність узагальнень практики та реальність впровадження результатів дослідження (с. 260-317).

Вищезазначене дозволяє позитивно оцінити дисертаційну працю і зробити висновок про те, що рецензоване дисертаційне дослідження має належний теоретичний рівень, відрізняється наявністю елементів наукової новизни, самостійністю виконання. Загалом позитивно оцінюючи розглядувану дисертаційну роботу В. І. Голоботовського, необхідно також звернути увагу й на наявність деяких спірних положень, а також висловити окремі зауваження:

1. На с. 16, 17 дисертації автор визначає методи даного дослідження. На нашу думку, доволі сумнівним є віднесення догматичного методу до системи методів цього наукового дослідження поряд із формально-логічним. Дисертант указує, що догматичний метод використано для «тлумачення, поглиблення й уточнення понятійного апарату» (с. 17). Така позиція потребує пояснення, оскільки у поданому дослідженні як раз й пропонуються певні зміни у категоріальному апараті та усунення термінологічних неточностей.

2. З нашої точки зору, існують певні суперечності щодо співвідношення методів дослідження вказаних у вступі до дисертаційної роботи: методи формальної логіки, історико-правовий, формально-логічний, порівняльно-правовий, догматичний, системно-структурний та ін. (с. 16, 17) та методів, які розглянуті у підрозділі 2.4 дисертації, як інструментальні методи при проведенні експертиз зброї зі встановлення ситуаційних обставин пострілу (мікроскопічний, хімічні методи, термічна реакція, дифузно-контактний, спектральний аналіз, математичні методи та ін.) (с. 134-136).

3. У підрозділі 1.2. дисертації на с. 52-55 дисертант звертається до дослідження істини як мети доказування. На думку автора, «в окремих випадках, у тому числі пов'язаних із застосуванням нарізної вогнепальної зброї, встановити істину в кримінальному провадженні можливо тільки завдяки ситуаційній експертизі обставин пострілу, що надає їй статусу

невід'ємної складової процесу доказування» (с. 54). З такою позицією важко погодитися. По-перше, цей підхід є достатньо категоричним. По-друге, висновок експерта на має переваг перед іншими джерелами доказів. Окрім того, виникає питання: Чи має бути встановлена істина у кожному кримінальному провадженні? Істина – це шлях, процес руху від незнання до знання. Лише під час накопичення фактичних даних можливо зробити висновок про істинність або хибність, про правильність або неправильність прийнятих рішень. Разом із тим, чинне кримінальне процесуальне законодавство не визначає цілей доказування. У сучасній доктрині кримінального процесуального права застосовується так званий «стандарт доказування». Зокрема, стандарт доказування «поза розумним сумнівом» закріплює пряму вимогу щодо визнання особи невинуватою за наявності «розумного сумніву» (див. ч. 2 ст. 17 КПК України). Стандарт доказування не ставить за мету встановити істину, а лише є показником того, чи змогли сторони успішно виконати покладений на них тягар доказування.

4. Позитивним є звернення дисертанта до ситуаційного підходу та розгляду експертних ситуацій та ситуаційних експертиз. Разом з тим, під час публічного захисту потребує пояснення використаний автором термін «криміналістична ситуація» (с. 52) та вказівка про те, що криміналістична ситуація є об'єктом судово-експертного дослідження... (с. 47). У спеціальних літературних джерелах, як правило, використовуються інші терміни: слідча ситуація, ситуація слідчої (розшукової) дії, судова ситуація, кримінальна ситуація та ін. Тому, виникає питання щодо визначення сутності такої ситуації та її видів.

5. Потребує певних роз'яснень термінологія, яка застосовується в нормативно-правових актах та даному дисертаційному дослідженні. Так, в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 вживається термін «експертиза зброї та слідів і обставин її використання». У Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та

призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 теж визначається «експертиза зброї та слідів і обставин її використання» та її різновиди «дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» та «дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу». У розглядуваній дисертації застосовуються терміни «експертиза зброї», «судова експертиза зброї», «балістичне дослідження», «експертиза слідів і обставин пострілу» (с. 69, 72, 73, 91, 94, 95 та ін.). У криміналістиці існує така традиційна галузь криміналістичної техніки як судова балістика. Виникає питання: У зв'язку з чим відбувається відмова від застосування терміну судова балістична експертиза.

6. Викликають певні сумніви визначення понять «встановлення ситуаційних обставин пострілу» як «дослідження ситуації за слідами та об'єктами...» (с. 49) та «встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї у судовій балістиці» як «процес здійснення дослідження обставин, місця і події пострілу...» (с. 49). У таких визначеннях вбачаються елементи тавтології.

7. На с. 185, 186 дисертації надано перелік методик, які стосуються визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї. У подальшому дисертант проводить критичний аналіз цих методик. Певний науковий інтерес має пропонування автором оптимального змісту структурних елементів експертної методики (с. 195-197). На нашу думку, у цій частині роботи бажано було б дисертанту запропонувати власну експертну методику із встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї.

Висловлені зауваження та побажання, у своїй переважній більшості, мають дискусійний характер. Вони суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку розглядуваної дисертаційної праці.

Оформлення дисертації відповідає вимогам п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (зі змінами).

Зміст дисертаційного дослідження В. І. Голоботовського відповідає науковій спеціальності 081 – «Право», робота пройшла належну апробацію. Проведений аналіз дисертаційного дослідження свідчить, що автор набув теоретичні знання, уміння, навички та компетентності за спеціальністю 081 – «Право». Дисертація В. І. Голоботовського характеризується відсутністю порушень академічної доброчесності.

Таким чином, зважаючи на викладене, можна зробити **загальний висновок**, що дисертація Голоботовського Василя Івановича на тему «Криміналістичні засади встановлення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї» є завершеним, самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, відрізняється науковою новизною, має теоретичне та практичне значення, а її автор, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого, дійсний член (академік)

Національної академії правових наук України

заслужений діяч науки і техніки України



В. Ю. Шепітько

